

□ વિભાગ: A

❖ નીચે આપેલ પ્રશ્નક્રમાંક 01 થી 05 હેતુલક્ષી પ્રકારના પ્રશ્નો છે.

(1) ભારતમાં 1 ₹ ની કાગદી નોટ કોણ બહાર પાડે છે ?

✓ (D) ભારત સરકારનું નાણાંખાતુ

(2) ભારતમાં વેપારી બેંકમાં મોટે ભાગે કેટલા પ્રકારની થાપણો હોય છે ?

✓ (C) 3

(3) મધ્યસ્થ બેંક એટલે શું ?

✓ (B) દેશની સર્વોચ્ચ બેંક

(4) 2013 ના અહેવાલ મુજબ ભારતમાં સૌથી ઓછી ગરીબી ક્યા રાજ્યમાં જોવા મળી હતી ?

✓ (C) ગોવા

(5) ઈન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રીસર્ચ શહેરી ક્ષેત્રે વ્યક્તિની ખોરાકમાં ન્યૂનતમ દૈનિક કેટલી કેલરી નક્કી કરી છે ?

✓ (D) 2100

□ વિભાગ : B

❖ નીચે આપેલ પ્રશ્નક્રમાંક 06 થી 10 ના એક વાક્યમાં જવાબ આપો. (દરેક પ્રશ્નનો 1 ગુણ) [05]

(6) વિશ્વમાં સૌ પ્રથમ સ્થપાયેલ બેંકનું નામ જણાવો.

➤ વિશ્વની સૌપ્રથમ બેન્ક 'બેન્ક ઓફ બાસિલોના' છે.

(7) NEFT નું પૂરું નામ આપો.

➤ NEFTનું પૂરું નામ છે. National Electronic Fund Transfer.

(8) નાણાંકીય નીતિના પરિમાણાત્મક સાધનો એટલે શું ?

➤ જે સાધનો સમગ્ર અર્થતંત્ર પર એકસરખી અસર પહોંચાડે છે, તે સાધનોને નાણાકીય નીતિના પરિમાણાત્મક સાધનો કહે છે.

(9) તેંદુલકર સમિતિએ ગરીબી રેખા નક્કી કરવા ક્યા પ્રકારના ખર્ચનો સમાવેશ કર્યો છે ?

➤ તેંદુલકર સમિતિએ ગરીબીરેખા નક્કી કરવા કેલરી વપરાશ માટે જરૂરી ખર્ચ ઉપરાંત શિક્ષણ અને સ્વાસ્થ્ય માટેના ખર્ચનો પણ સમાવેશ કર્યો છે.

(10) નિરપેક્ષ ગરીબીનો અર્થ લખો.

➤ ગરીબીરેખાથી ઓછી આવક કે ખર્ચ ધરાવતો વર્ગ નિરપેક્ષ ગરીબ કહેવાય છે.

□ વિભાગ : C

❖ નીચે આપેલ પ્રશ્નક્રમાંક 11 થી 12 ના ટૂંકમાં જવાબ આપો. (દરેક પ્રશ્નના 2 ગુણ) [04]

(11) મધ્યસ્થ બેંકની નાણાંકીય નીતિના ગુણાત્મક સાધનોના માત્ર નામ આપો.

➤ કેટલાંક ચોક્કસ ક્ષેત્રોના વિકાસ માટે અથવા જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોને નિર્ધારિત અસર પહોંચાડવા RBI ગુણાત્મક સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે.

➤ આવાં ગુણાત્મક સાધનો નીચે મુજબ છે.

➤ સલામતી (Safety-Security) :

➤ માર્જિન (Margin) :

➤ ધિરાણની ટોચમર્યાદા :

➤ ભેદભાવયુક્ત વ્યાજના દર (Discriminatory Interest Rate) :

(12) સાપેક્ષ ગરીબી એટલે શું ? ઉદાહરણ આપી સમજાવો.

✓ સાપેક્ષ ગરીબી એટલે સમાજના અન્ય વર્ગોની તુલનામાં અમુક એક વર્ગોની તુલનામાં અમુક એક વર્ગની ગરીબ હોવાથી સ્થિતિ.

➤ ગરીબીના આ ખ્યાલમાં સમાજના ભિન્ન ભિન્ન વર્ગોની આવકની સપાટીનો આધાર લઈ તેમની આર્થિક-સ્થિતિની તુલના કરવામાં આવે છે.

- જો કોઈ જૂથ અન્ય વધુ આવક ધરાવનાર જૂથ કરતાં ઓછી આવક મેળવતું હોય, તો તે સાપેક્ષ રીતે ગરીબ છે એમ કહેવાય.
- આ હકીકતને સ્પષ્ટ કરવા માટે આપણે જુદી જુદી ચાર વ્યક્તિઓની વાર્ષિક આવકની તુલના કરીએ, સાપેક્ષતાનો ખ્યાલ અન્ય સાથેની તુલના સાથે સંકળાયેલ છે.

વ્યક્તિ	વાર્ષિક આવક
A	૪૦,૦૦૦
B	૪૫,૦૦૦
C	૫૦,૦૦૦
D	૬૦,૦૦૦

□ વિભાગ : D

❖ નીચે આપેલ પ્રશ્નક્રમાંક 13 થી 14 ના મુદ્દાસર જવાબ આપો. (દરેક પ્રશ્નના 3 ગુણ) [06]

13 : તફાવત- વેપારી બેંક અને મધ્યસ્થ બેંક વચ્ચે તફાવત સમજાવો.

મુદ્દા	વેપારી બેંક	મધ્યસ્થ બેંક
ઉદ્દેશ	વેપારી બેંકનો ઉદ્દેશ નફો કમાવવાનો હોય છે.	મધ્યસ્થ બેંકનો ઉદ્દેશ સ્થિરતા સાથે વિકાસનો હોય.
ઉદાહરણ	SBI, BOB, વગેરે....	RBI
સંખ્યા	વેપારી બેંકની સંખ્યા ઘણી બધી હોય છે.	મધ્યસ્થ બેંકની સંખ્યા એક જ હોય છે.
વિદેશી શાખા	વેપારી બેંકની વિદેશમાં શાખા હોય છે.	મધ્યસ્થ બેંકની વિદેશમાં શાખા હોતી નથી.
નાણાં છાપવાનું	વેપારી બેંક નાણાં છાપવાનું કાર્ય કરતી નથી.	મધ્યસ્થ બેંક નાણાં છાપવાનું કાર્ય કરે છે.
કોની બેંક	વેપારી બેંક લોકોની બેંક કહેવાય છે.	મધ્યસ્થ બેંક સરકારની અને લોકોની બેંક કહેવાય.

(13) રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાના નાણાંકીય કાર્યો સમજાવો. (ગમે તે ત્રણ)

i] ચલણ બહાર પાડવાનું કાર્ય :-

- દેશમાં રૂપિયા 2 અને 2 થી વધુ રકમની નોટ છાપવાનું અને બજારમાં મુકવાનું કામ RBI કરે છે.
- જ્યારે ચલણી સિક્કાઓ અને 1 રૂપિયાની ચલણીનોટ ભારત સરકારના નાણા ખાતા દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે છે.

ii] સરકારની બેંક તરીકેનું કાર્ય :-

- RBI એ કેન્દ્ર સરકાર તેમજ રાજ્ય સરકાર ના એજન્ટ તથા નાણાંકીય સલાહકાર તરીકેની ફરજ બજાવે છે.
- એજન્ટ તરીકે સરકારના બોન્ડ, સરકારના ખાતાઓ, ચલણી સિક્કાઓ, એક રૂપિયાની નોટ વગેરેનો વહીવટ કરે છે. તેમજ સરકારને ધિરાણ પણ પૂરું પાડે છે.

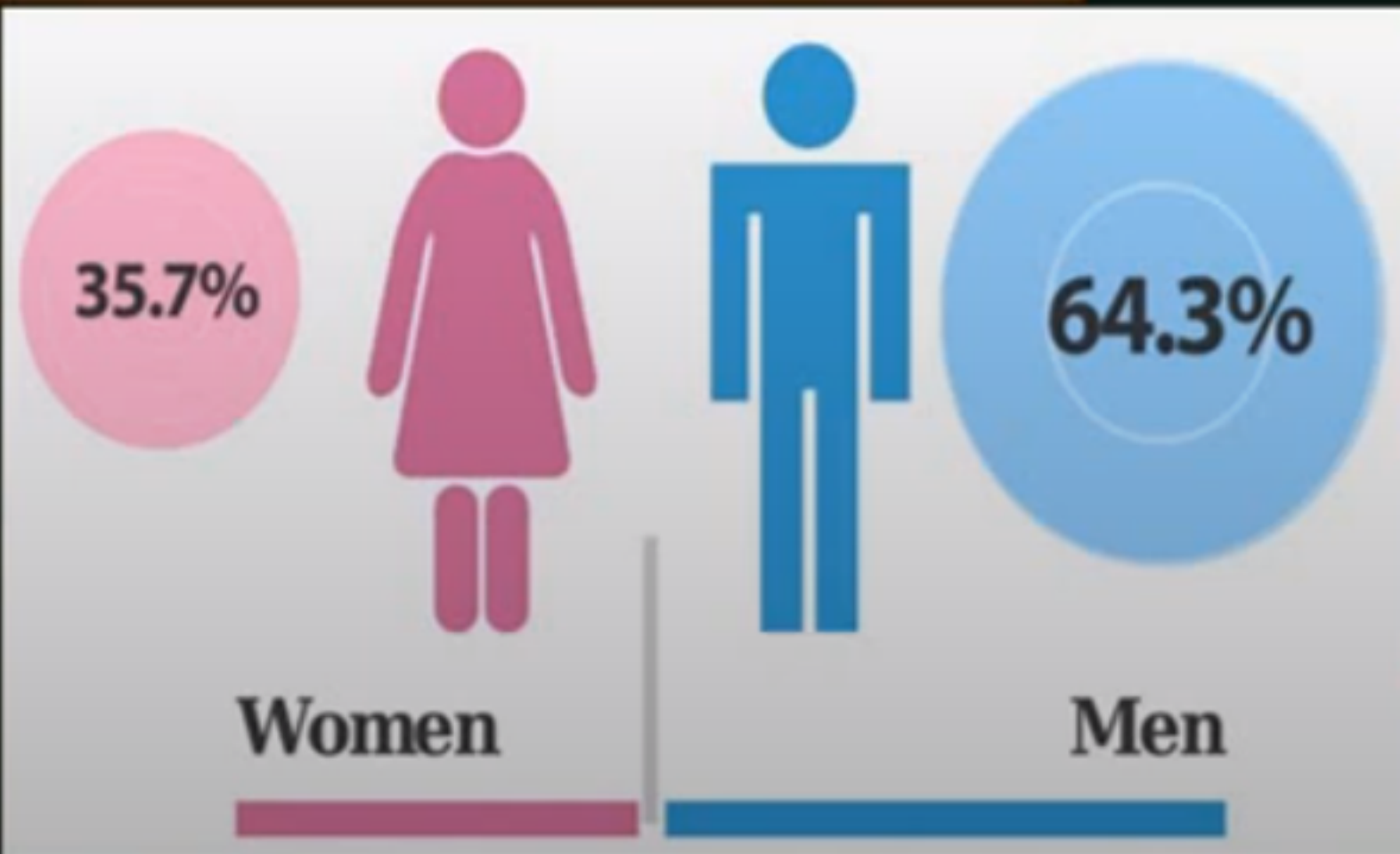
iii] બેંકોની બેંક તરીકેનું કાર્ય :-

- જેમાં વેપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓને વેપારી બેંક ની જરૂર પડતી હોય છે તેવી રીતે વેપારી બેંકને જરૂરી માર્ગદર્શન માટે મધ્યસ્થ બેંકની જરૂર પડે છે. જે મધ્યસ્થ બેંક તેને પૂરું પાડે છે.
- મધ્યસ્થ બેંક દરેક બેંકોની રોકડ અનામતનું સંચાલન કરે છે. વેપારી બેંકોની ધિરાણ અંગેની નીતિની દિશા નક્કી કરે છે અને વ્યાજના દર નક્કી કરે છે.

❖ શિક્ષણનું નીચું સ્તર :

❖ લૈંગિક અસમાનતા :

(14) ગરીબીના સામાજિક કારણો સમજાવો.

- ગ્રામ્યક્ષેત્રે શિક્ષણનાં નીચા સ્તરને કારણે ખેડૂતોને જે લાભ પ્રાપ્ત થાય છે તેનો પણ તેઓ ઓછા શિક્ષણને કારણે લાભ લઈ શકતા નથી. આથી ખેતીક્ષેત્રે હેક્ટરદીઠ ઉત્પાદકતા ઓછી રહે છે.
- શિક્ષણના નીચા સ્તરને કારણે ગામડામાં વૈકલ્પિક રોજગારીની તકો પણ ઓછી મળે છે.
- તેથી વેતન દરો નીચા રહે છે અને ગરીબીનું સ્તર ઉંચું રહે છે.

- ભારતમાં પ્રાચીન સમયથી જ લૈંગિક અસમાનતા હોવાને કારણે સ્ત્રીઓનાં સ્વાસ્થ્ય વિશે પહેલાથી જ થોડું ઓછું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.
- જેથી પ્રસૂતિ સમયે માતાનો મૃત્યુદર ઉંચો રહે છે. કાર્ય વહેંચણી બાબતે પણ સ્ત્રીઓને ઓછા વેતનદરે આર્થિક ક્ષેત્રે કામકાજની તકો ઓછી ઉપલબ્ધ થાય છે.
- અર્થતંત્રમાં કુલ જનસંખ્યામાં સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ લગભગ અડધાથી પણ ઓછું છે.